

Hasan Avni Yüksel, *Türk-İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya* (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1996), 355 Sayfa, ISBN: 9751110548

Kitap
Tanıtımı
Book
Review

Nurullah Demirbaş

Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tasavvuf Bilim Dalı

Master Student, Selcuk University, Institute of Social Sciences, Department of Sufism, Konya, Türkiye

[✉ nurullahdemirbas@yaani.com](mailto:nurullahdemirbas@yaani.com)

[iD orcid.org/0009-0003-5673-4038](https://orcid.org/0009-0003-5673-4038)

Yazar
Author

Demirbaş, Nurullah. "Hasan Avni Yüksel, *Türk-İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya* (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1996), 355 Sayfa, ISBN: 9751110548". *Tevilat* 5/2 (Aralık 2024), 487-500.

doi.org/10.5281/zenodo.14585693

Atıf
Cite as

Received / Geliş Tarihi: 15.05.2024
Accepted / Kabul Tarihi: 30.12.2024

e-ISSN: 2757-654X
www.tevilat.com

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını **CC BY-NC 4.0** lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the **CC BY-NC 4.0**.

Yayıncı/Published by: Selçuk University Press

Bilgi
Info

Hasan Avni Yüksel, *Türk-İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya* (Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1996), 355 Sayfa, ISBN: 9751110548

İnsanlık tarihiyle yaşıt olan rüyalar, uykunun genel ve karakteristik özelliklerinden olup, uykunun REM (rapid eye movement) evresiyle yakın ilişkisi bulunan hem görsel hem de işitsel algı ve duygulardır. Rüyalar, tarih boyunca insanoğlunun her zaman gündeminde olup toplumların ilgi ve merakını cezbetmiştir. Fakat buna karşılık rüya, günümüzde halen bilim dünyasının biyolojik içeriğini, işleyişini ve maksadını tümüyle anlamlandıramadığı bir mefhumdur. Psikolojik ve felsefi açıdan rüya üzerine yapılan akademik çalışmaların üzerine bu dalları harmanlayarak tasavvuf seviyesine çıkaran eser bizlerinde dikkatini çekerek tanıtım ve tahlilini yapma ihtiyacı hissettirmiştir. Türk, İslam ve tasavvuf başlığı altında rüyanın nasıl bir anlama geldiğini detaylıca elen yazar bu yönüyle literatürdeki diğer çalışmalardan farkını ortaya koymaktadır. Rüyanın çalışma açısından soyut olması ve somutlaştırma noktasında zorlukların yaşanması akademik boyutta çalışma sahasını daraltmaktadır. Yazar bu zorlukları göze alarak cesur bir başlıkla çalışma ortaya koymuştur. Rüyanın tanımı, mahiyeti ve yorumlanması çeşitli alanlar tarafından farklı açılardan ele alınmış ve bunun sonucu olarak da günümüze rüya hakkında araştırma yapmak isteyenler için geniş bir külliyat miras kalmıştır. Eserini ele aldığımız Hasan Avni Yüksel de bu bağlamda rüya konusunu Türk-İslam zeminli bir boyuta taşımış ve rüya ile hem İslâm dini hem de tasavvuf ilmi arasında bulunan bağlantıyı açıklamaya çalışmıştır. Eser, giriş hariç beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın başlangıcında rüyanın terim anlamı ve kavram olarak mahiyeti farklı kaynaklardan istifade edilerek toplu bir şekilde açıklanmış, çeşitli medeniyet ve dinlerdeki yeri belirtilmiştir. Birinci bölümde rüyanın Türk topluluklarının kültüründe algılanış şekli, bir sonraki bölümde ise rüyanın mahiyeti, Batı'da rüya üzerine yapılan çalışmalar, tâbir ilmi ve tâbircilerin özellikleri üzerinde durulmuştur. Yazar üçüncü bölümde rüyanın şer'î hükümlerle ilgisini, İslâm'da rüya kavramını ve İslâm âlimlerinin rüyaya bakış açılarını değerlendirmeye çalışmış ve bir sonraki bölümde rüyanın tekke ve tarikatlardaki mahiyetini incelemiştir. Beşinci ve son bölümdeyse tâbirnâmelerin yorumladığı farklı türdeki rüyalardan seçmeler esere alınmıştır. Yazar Türk-İslâm tasavvuf geleneği üzerinden rüya konusunu detaylı bir şekilde ele almaya çalışmış ve okuyucunun işini kolaylaştırmak için kitabın sonuna metinde geçen anlaşılması güç kelimelerin açıklandığı bir sözlük eklemiştir.

Özet

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Din, İslam, Tasavvuf, Türk, Rüya.

Hasan Avni Yüksel, *Dream in the Turkish-Islamic Sufi Tradition* (Ankara: Milli Eğitim Publications, 1996), 355 Pages, ISBN: 9751110548

Dreams, which are of age with human history, are one of the general and characteristic features of sleep and are both visual and auditory perceptions and emotions that have a close relationship with the REM (rapid eye movement) phase of sleep. Dreams have always been on the agenda of mankind throughout history and have attracted the interest and curiosity of societies. The work that combines academic studies on dreams from psychological and philosophical perspectives and elevates them to the level of Sufism has caught our attention, prompting the need to introduce and analyze it. The author thoroughly examines the meaning of dreams under the headings of Turkish, Islam, and Sufism, highlighting its differences from other works in the literature. The abstract nature of dreams and the difficulty in concretizing them narrow the field of academic research. The author bravely addresses these challenges with a bold title in their work. But in contrast, a dream is a concept that the scientific world still cannot fully understand the biological content, functioning and purpose of today. The definition, nature and interpretation of dreams have been considered from different angles by various fields, and as a result, a wide collection has been inherited for those who want to do research about dreams to this day. Hasan Avni Yüksel, the author whose work we are discussing, has also taken the subject of dreams to a Turkish-Islamic dimension in this context and tried to explain the connection between the dream and both the Islamic religion and the science of Sufism. Dec. The work consists of five parts, except the introduction. At the beginning of the study, the nature of the dream as a word and concept was explained collectively by using different sources, and its place in various civilizations and religions was indicated. In the first part, the way the dream is perceived in the culture of Turkish communities, in the next part, the nature of the dream, the studies on the dream in the West, the science of interpretation and the characteristics of interpreters are focused on. In the third part, the author tried to evaluate the relevance of the dream to the sharia decrees, the concept of the dream in Islam and the perspectives of Islamic scholars on the dream, and in the next part he examined the nature of the dream in lodges and sects. In the fifth section, selections from different types of dreams interpreted by the phrases are included in the work. The author has tried to cover the subject of dreams in as much detail as possible through the Turkish-Islamic Sufi tradition and has added a dictionary to the end of the book explaining the difficult-to-understand words in the text in order to make it easier for the reader.

Abstract

Keywords: Sufism, Religion, Islam, Sufism, Turkish, Dream.

Giriş

Türk-İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüya isimli eser, tarih boyunca insanlar için her zaman gizemli olan rüya kavramını, sözlük ve ansiklopedilere dayanarak farklı açılardan değerlendirmelerle başlar. Yazar bu değerlendirmelerden sonra çeşitli dinlerin ve medeniyetlerin içerisinde rüyanın nasıl anlaşıldığını incelediği bir başlıkta konuyu biraz daha detaylandırır. Rüyanın, tarih boyunca insanlığı çok farklı yönlerden etkilemiş ve yönlendirmiş bir motif olması hasebiyle yazar, kavramı müphem bırakmayacak şekilde, tüm yönleriyle değerlendirmeye çalışır ve bu değerlendirmeleri yaparken de tarihi ve milli kurumlarımızı ön plana çıkarır. Özellikle rüyanın tekke ve tarikatlardaki yeri nedir, farklı inanç sistemlerini benimseyen insanları nasıl etkilemiştir gibi soruları irdeleyen yazar konuyu detaylı dipnotlarla desteklemiştir.

Eser bir doktora tezi olması sebebiyle çalışma pergeli, izaha sebebiyet vermeyecek şekilde açık olup konuyu detaylandırması ve bize konuyu bir bütün olarak inceleme şansı vermesi bakımından da ayrıca önem arz etmektedir. Konu ile ilgili tarafımızca yapılan makale, tez ve kitap incelemeleri sonucunda elde ettiğimiz bilgiler ışığında rüya kavramı çeşitli başlıklar altında müstakil olarak incelenmiş fakat Türk, İslam ve tasavvuf başlığı altında bir bütün olarak incelenen kaynağa rastlanılmamıştır. Bu bakımdan da eser ayrı bir yere sahiptir. Bu bağlamda da rüyanın, Türk, İslam ve tasavvuf başlıkları altında bir bütün olarak değerlendirilmesi eseri literatürdeki diğer çalışmalardan ayırmaktadır.

Eserde rüya kavramı öncelikle Türk kültür ve edebiyatı çerçevesinde incelenmiş daha sonra ise tasavvuf ilmi ile olan ilişkisine geçilmiştir. Bu nokta da eserin bölümleri, birbiriyle ayrılmaz bir bütünlük oluşturur. Zira rüyanın öncelikle çeşitli dinlerde ve medeniyetlerde ele alınması, daha sonra Türk kültürü, İslâm dini ve son olarak tasavvuf ilmiyle arasında bağlantı kurulması okurun zihninde bütüncül bir kavram zinciri oluşturmaktadır. Ayrıca eserin sonunda yer alan rüya tâbiri örnekleri, tamamıyla soyut olan rüya kavramını somut bir zemine taşımakta ve okuyucuya başkalarının rüyalarında gezintiye çıkma fırsatı vermektedir.

Tarihi süreçte rüyanın Türk topluluklarında kabulü çeşitli dönemlere ve şahsiyetlere dayandırılmaktadır. Uygurlardan Türeyiş Destanına, Bögü Han (ö. 780)'dan Oğuz Kağan'a, Timur (ö. 1405)'dan Osman Bey (ö. 1324)'e kadar rüyalar hep etkileyici olagelmış ve bu isimlerin gördükleri rüyalar farklı eserlerde sıkça zikredilmiştir. Yazar, rüyanın toplumun her kesiminden kabul gördüğünü göstermek için de eserine, masallarda ve halk hikâyelerinde bulunan rüyalardan örnekler eklemiş ve toplumların yapı taşlarına ışık tutan edebiyat alanı çerçevesinde de rüyayı, halk edebiyatı, divan edebiyatı ve yeni Türk edebiyatı başlıklarına ayırarak açıklamaya çalışmıştır. Divan edebiyatı başlığında Kutadgu Bilig ve Mesnevî'den örnekler, yeni Türk edebiyatı başlığında ise Ziya Paşa, Kâzım Karabekir, Ömer Seyfettin, Ahmet Mithat, Halit Ziya, Ahmet Hamdi Tanpınar, Mehmet Akif Ersoy, Cahit Sıtkı Tarancı ve Peyami Safa gibi şair ve roman yazarlarının 'rüya' olarak sundukları yazılardan ve şiirlerden örnekler yer almaktadır. Yazar, özellikle Tanzimat Dönemi'nden sonra edebiyatta açıkça ifade edilmekten çekinilen hususların, teklif ve tenkitlerin, yazarlar tarafından rüyalar kullanılarak söylenmeye başlandığını ifade etmektedir. Zira fikir ve ideolojilere ket vurulabilir ancak rüyalar özgür alanlardır.

Hasan Avni Yüksel, rüya ilminin tarihi gelişimini, rüyanın mahiyetini ve Batı'da rüya üzerine yapılan çalışmaları ele alarak kendine has üslubuyla konuya açıklamalar getirmiştir. Tarihsel süreçte pozitif ilimlerin gelişmesiyle rüya daha gerçekçi bir hâl almış ve bilim dünyasında kendine daha somut bir yer bulmuştur. Gelişen pozitif bilimler, yapısı itibarıyla metafiziksel bir saha olan rüyayı reddetmek yerine daha belirgin hale getirmiş ve ön plana çıkarmıştır. Rüya böylelikle daha ilmî bir zeminde tartışılır olmuştur. Bu noktada Sigmund Freud'un (ö.1939) katkıları önemlidir. Psikoloji biliminde Freud ve kurduğu psikanaliz ekolü insan kişiliğinin bilinmeyen yanlarının belirlenmesinde rüya konusuna yönelmiştir.¹ Böylelikle kavram çok farklı bir boyut kazanmış ve çalışma alanı genişlemiştir. Batıda rüya üzerine

¹Bülent Akot, "Freud'un Rüyâ Yorum Metodu", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10/1 (2010), 219.

çalışmalar yapan isimlerden Epicurus, Flourens, Kleitman, Bremer, Hipokrat, Platon, Aristo, Pavlov gibi kişilerin rüya üzerine bazı beyanları da eserde yer almaktadır. Bu beyanlara dayanarak da rüyanın kendiliğinden oluşan ve orijinal bir ruh faaliyeti şeklinde değerlendiren görüşlerin pek kabul görmediği vurgulanmıştır. Yüksel, araştırmalarının sonucunda rüyayı, biyolojik, psikolojik ve metafizik açılarından ele almış ve üç ana başlık altında toplamıştır. Psikolojik açıdan da rüyayı ele alırken, rüyanın insanları bazı yönlerden etkilediğini belirtir ve bunları dört ana başlıkta toplar. Birinci başlıkta, rüyaların insan karakterinin ve ruhunun içyüzünü açığa vurduğunu söylemektedir. İkinci başlıkta, insan rüyasında, hayatında karşılaştığı en önemli meseleleri halletmeye çalışır. Bazı psikanalistlerin öne çıkardığı bu nokta rüyanın meşru bir zemin kazanması için önemlidir. Çünkü onlara göre rüya görmek, yemek ve içmek kadar önemlidir. Rüya, insanlara problemlerini ve bilinçaltılarında saklı olan gerçek kişiliklerini çözmek için zaman verir. Yapılan bazı araştırmalarda kişiler bir sonraki gün çeşitli problemlerle yüz yüze geleceklerini biliyorlarsa bir önceki gece rüyaların görüldüğü REM evresinde daha fazla vakit geçirmektedir. Hatta kişi hayatının problemleri bir dönemindeyse ve bir süredir rüya görmüyorsa agresifleşmeye başlar.² Üçüncü başlıkta yazar kişilerin rüyalarında gördükleri olayları kolayca kabul edemedikleri için rüyalarını anlatmakta güçlük çektiklerini ifade eder. Dördüncü başlıkta ise yeteri kadar sabır, zekâ ve cesaret sahibi olduğunda kişinin rüyaları anlamakta güçlük çekmeyeceğini belirtir.

Sözlükte “görmek” anlamına gelen ve rü’yet kökünden türeyen rüya kelimesi uyku halinde zihinde beliren görüntülerin bütünü ifade eder. Rüya insanla birlikte var olan bir olgudur. İnsan fizyonomisi üzerinde yapılan araştırmalar rüyanın yeme içme gibi doğal bir ihtiyaç olduğunu göstermektedir.³ Daha terimsel bir anlamda rüya; ruhânî bir şey olup, uykuda iken insanî olan ruhun, manalar âlemine dalması sonunda, gapten kendisine akseden

² Abdulvahit İmamoğlu, “Bazı Psikanalistlere Göre Rüyanın İnsan Hayatındaki Rolü”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/22 (2010), 21-47.

³ Yusuf Şevki Yavuz, “Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi”, *Ruh* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2018), 35/306.

varlıkların şekil ve suretini bir anda görmesinden ibarettir.⁴ Rüya görmenin ilk objektif göstergesi ise göz hareketleridir. Diğer bazı belirtileri de nefes alma, kalp hızı düzensizliği, bazı organlarda sertleşme, boğaz kasları gevşemesi, vücut elektriksel ısısı yükselişi gibi sıralanmaktadır. Bu noktada yazar rüyanın psikolojik, fizyolojik, solunum ve beslenme gibi hayatın devamını mümkün kılan ihtiyaçlardan olduğunu vurgular. Rüya ile ilgili yapılan çalışmalar rüyaya yüklenen anlamı derinleştirerek, rüyadan çeşitli şekillerde yararlanma imkânını ortaya çıkarmıştır. Günümüzde psikiyatri biliminin yanında psikopatolojide de rüya analizleri tedavide kullanılmaya başlanmıştır.

Görülen rüya sonrasında, uyku hali sona erince gösterilecek davranışlar, yapılması gerekenler eserde detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Güzel rüyaların Allah'tan geldiğine inanarak hemen şükredilir, namaz kılınır. Rüyanın yorumlanmasında mahir ve gerekli yetileri taşıyan kimselerden tâbir istenir. Şeytandan gelen rüyalar ise tâbir ettirilmez ve kimseye anlatılmaz. Görülmeyen bir rüyayı görmüş gibi anlatmak da Allah'a yalan isnat etmek gibi anlaşılır, çok sakıncalıdır, günahkârlık sebebidir ve hemen tövbe edilmelidir.

Rüya ilmiyle bağlantılı olarak araştırma alanına tâbir ilmide de girmiştir. Tâbir ilmi de rüya ilmi kadar geniş ve eski bir tarihi geçmişe sahiptir. İslâm kültüründe rüyaların yorumlanmasına tâbir denilmektedir. "Uykuda yaşanan olayların enfüsî ve âfâkî yönlerini ayırt edip bir karîne ile onların ötesindeki hakikate geçme" demek olan tâbir sembolik bir dilin çözümlenmesidir. Bu maksatla yazılan kitaplara da "tâbirnâme" denilmektedir.⁵ Rüya tâbircisi olabilmek belirli bir usûl, yöntem ve şartlara bağlıdır. Yazar bu nokta da Antimedorus'un 'nasıl rüya tâbircisi olunur?' sorusu üzerine iki farklı kitap yazdığını belirtmektedir.

Yüksel, eserde rüyanın tâbir boyutuyla ilgili Aziz Mahmud Hudayî (ö. 1628)'den, Üftâde (ö. 1581)'den ve Hızır Dede'den çeşitli örnekler vermektedir. Devamında da rüya da görülen şeylerin nasıl

⁴ Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî İbn Haldûn, *Mukaddime*, çev. Zakir Kadiri Ugan (İstanbul: Megsb, 1988), 1/251.

⁵ Yavuz, "Ruh", 35/308.

tâbir edileceği konusunu örneklerle açıklamaktadır. Rüya tâbiri İslâmî geleneğimizde 'nurânî' ilimlerden sayılır ve en eski rüya tâbircisi olarak Hz. Yakup (a.s.) kabul edilmektedir. Tâbir konusunda pîr olarak da Hz. Yusuf (a.s.) kabul edilir. Hz. Muhammed (s.a.v.) hem kendisinin gördüğü rüyaları hem de arkadaşlarının rüyalarını tâbir etmiş ve ettirmiştir. Vahhabîlere göre rüya tâbircilerinin tabiatüstü bilgi sahibi olduklarını kabullenmek şirk sayılmaktadır. Mu'tezile ve Eş'arîlere göre ise uyuyan insanda idrak olmadığı için rüya çok hoş karşılanmaz. Geçmiş dönem İslâm âlimleri de rüya üzerine farklı görüşler, değerlendirmeler ve çıkarımlar yapmaktadırlar. Mistik bir konu olması hasebiyle de halk ve meraklıları tarafından her dönemde takip edilmiş ve araştırılmıştır. Yüksel eserinde konuyu farklı açılardan inceleyen İbn-i Haldun (ö. 1406), Muhyiddin Arabî (ö. 1240) ve İmâm-ı Gazali (ö. 1111) gibi İslam âlimlerinin görüşlerine genişçe yer vermiştir.

Yazar eserin üçüncü bölümünden itibaren rüyanın İslâm'da nasıl anlaşıldığı üzerinde durmaktadır. Burada ayrıca alt başlıklarla; Kur'an'da, hadislerde ve İslâm âlimlerinin eserlerinde rüya kavramı açıklanmaktadır. Kur'an ilk altı ay Hz. Muhammed'e rüya yoluyla vahyolunmuştur. Dolayısıyla mü'minîn rüyası peygamberliğin kırk altıda biri olarak kabul edilir.⁶ İndirilişinde bu derece önemli olan rüya, doğrudan ve dolaylı olarak muhtelif sûrelerde geçmektedir. Yine aynı şekilde birçok hadiste de rüya ve rüyaya eş değer sayılabilecek kavramlar bulunmaktadır. Kur'an'da gerek açıkça gerekse ima yoluyla farklı sûrelerde rüya ve rüya tâbiri ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca yazara göre Şûra Sûresi'nde "Allah, bir insanla ancak vahiy suretiyle veya perde arkasından konuşur yahut bir elçi gönderir; izniyle dilediğini vahyeder. Şüphesiz ki o çok yücedir ve Hakîmdir."⁷ meâlindeki âyette geçen 'perde arkasında konuşur' ifadesinden rüyadaki konuşma kastedilmektedir.

⁶ Ebû 'İsâ Muhammed b. 'İsâ et-Tirmizî, *es-Sunen*, thk. Beşşâr'Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998), 4/536.

⁷ Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin, *Kur'an-ı Kerim Meâli* (Ankara: DİB Yayınları, 2011), Şûrâ 42/51.

Hz. Peygamber (s.a.v.) de rüyanın mahiyeti ve çeşitleri hakkında çeşitli bilgiler vermiştir. Kendisi de çokça değişik zamanlarda rüyalar görmüş ve bunu ashabıyla paylaşmıştır. Kendi rüyalarını ve başkaları tarafından kendisine anlatılan rüyaları da tâbir etmiştir. Bazen de kendi rüyasını Hz. Ebubekir'e tâbir ettirmiştir. Rüya ile ilgili günümüze ulaşan hadislerde bir mesaj bulunmaktadır. Bunlar gelecekle ilgili, uyarıcı ve kötülüklerden sakındırıcı içerikleri barındırmaktadır. Yazar eserde seçtiği hadislerden rüyaların fonksiyonları üzerine bazı çıkarımlar yapmış ve eserinde bunları şu şekilde sıralamıştır: "1. Rüyada şeytan, Hz. Peygamber suretine giremez. 2. Vahiy sonludur ancak sâlih rüyalar her zaman var olacaktır. 3. Sâlih rüyalar uyarıcı, yönlendirici ve haber niteliğindedir. 4. Rüya tâbiri ehemmiyetli bir iştir ve herkese yaptırılamaz. 5. Rüyalarda görülen motifler çeşitli manalar taşımaktadır. 6. Yalan rüya katî surette men edilmiştir. 7. Rüya peygamberliğin kırk altıda biridir. 8. Rüya görüldüğünde nasıl davranılması gerekir, ne zaman ve kimlere anlatılabilir?"

İslâm âlimlerine göre de rüyanın mahiyeti, çeşitleri ve tâbiri konusundaki görüşler arasında önemli bir fark görülmektedir. Yüksel, genel araştırmaları sonucunda da rüyayı üç kısma ayırmıştır. Bunların ilki **Rahmanî Rüya**: Allah tarafından kişi uykuda iken doğrudan doğruya veya bir melek vasıtasıyla gerçekleşen rüyadır. Asıl olan rüya budur. Bu peygamberler ve özü sözü doğru, temiz itikatlı kişilerce görülür. Rahmanî rüya da kendi içerisinde beş kısma ayrılmaktadır. Bunlar da A- Apaçık sâdik rüyalar. B- Sâlih rüya. C- Rüya meleği vasıtasıyla görülen rüyalar. D- Maksada gizlice işaret edilmiş rüyalar. E- Gördüğü yerin delâletiyle sâlih olan rüyalar. İkinci rüya sınıfı **Nefsanî Rüya**: Bu da nefsin telkinleri ve fikirlerin çağrışımı neticesi olan rüyadır. Bu çeşit kişinin kendi elinden olan rüyadır. Kişi uyanıkken ne ile meşgul ise rüyasında onunla ilgili şeyler çıkar karşısına. Üçüncü rüya çeşiti ise **Şeytânî Rüya**: En tehlikelidir. Şeytanın telkini sonucu görülür. Bu kısımda kendi içerisinde yedi guruba ayrılır; A- Üzüntü ve istekten kaynaklı karmaşık olanlar. B- İhtilâm olma ile ilgili olanlar. C- Şeytan tarafından sakındırmak için gösterilenler. D- Cin ve ins sihirbazlarının gösterdiği şeyler. E- Şeytanın gösterdiği bâtil rüya.

F- Anormal ve kederli bir bünye sonucu tabiatın gösterdiği şeyler.
G- Acıların meydana getirdiği rüyalar.

Yüksel, eserin dördüncü bölümünde tekke edebiyatında ve tasavvuf ilmi çerçevesinde rüyayı değerlendirmektedir. Burada işaret edilmesi gereken önemli husus tasavvuf ve rüya üzerine bahsi geçen kaynaklara dair birçok tartışmalı görüşün yazar tarafından sanki genel kabulmüşçesine aktarılmasıdır. Bu durum tasavvuf ve rüya üzerine belirtilen kaynakların ne olduğu hususunda kitabın sağlam bir zemine oturmadığını düşündürmektedir.

Tekkeler tarikat mensuplarının buldukları, zikir, mukabele ve çile ile hemhal oldukları yerlerdir. Dergâh, hankâh, zâviye, savma ve ribat gibi isimleri de mevcuttur. Yazar, rüya konusunda kendisine asıl malzeme verecek olan şeyin nesirler olduğunu belirtmektedir. Rüya konusuna daha çok mensur, manzum, menâkıbnâmeler, mektubatlar ve değişik muhtevalı tasavvufî eserlerde rastlanılmaktadır. Tâbirnâmeler ise sadece rüya tabirlerinin bulunduğu müstakil çalışmalardır. Çalışmanın genelinde yazarın üzerinde durduğu önemli bir konu da rüyanın tarih boyunca farklı amaçlarla kullanılması olmuştur. Tekke şiirlerinde de durum bundan farksız değildir. Rüyaya maksada göre farklı görevler yüklenebilmektedir. Dönemin şartları, rüyayı ele alan kişinin haleti ruhiyesi, yönetici baskıları, toplum beklentisi gibi durumlar rüyayı da tâbirini de etkilemektedir. Şiirlerinde rüya motifini farklı şekillerde kullanan isimlere, şiirleriyle birlikte eserde yer verilmiştir. Bu isimler arasında Yunus Emre (ö. 1320), Ahmet Yesevî (ö. 1166), Kul Himmet, Esat Baba, Said Emre, Türâbî sayılabilir.

Rüya motiflerine rastlanan yerleri farklı örneklerle çeşitlendiren yazar kitabın devamında menâkıbnâmelere de yer vermiştir. Menâkıbnâmeler de rüya motifi diğer eserlerden çok farklı olmamakla birlikte yönlendirici ve teşvik edici tarzda kullanılmasıyla dikkat çekmektedir. Örneğin bir savaş esnasında komutana yapması gerekenler rüya vasıtasıyla bildirilmiştir. Bu tür eserlerde bir bütünlük olduğundan rüya olaylarının safhaları kolaylıkla takip edilebilmektedir. Bu safhalar şu şekildedir; uyku, rüya görme, görülen rüya üzerine uyanmak, rüya karşısında

takınılan tavır, devamında kalkıp namaz kılmak, eşine, şeyhine veya ilim sahibi kişilere tâbir ettirmek, rüya doğrultusunda hareket etmek ve son olarak rüyanın gerçekleşmesidir.

Yazara göre tasavvufî açıdan rüya tamamen İslâm kaynaklıdır ve temelini Kur'an ve sünnet oluşturmaktadır. Bu fikre dayanaklık eden ilk olay, İbrâhim'in (a.s.) oğlu İsmail'i (a.s.) kurban etme emrini rüya vasıtasıyla⁸ almasıdır. Yine Yusuf'un (a.s.), Mısır melikin ve hapishane arkadaşlarının rüyaları ile bunların tâbiri⁹, tasavvufta önemli bir yere sahiptir. Tasavvufî açıdan rüya, İslam tarihi boyunca her dönem araştırma konusu olmuş ve rüya üzerine çalışmalar yapılmıştır. Ebü'l-Leys Semerkandî (ö.983), Necmeddîn-i Kübrâ (ö.1221), Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî (ö.1894) gibi isimlerin rüya tarif ve sınıflamaları eserde yer almaktadır. Tasavvufî zeminde rüya ilmiyle hemhal olmadan önce temel İslâmî ilimlerin sağlam bir şekilde öğrenilmesi ve içselleştirilmesi gerekmektedir. Rüya uykuda bütün his ve şuur hallerinin tamamen yok olmadığı bir esnada görülür. İnsan uyandıktan sonra rüyanın hakikat olup olmadığını tasavvur edebilir. Rüya, insanların kalplerinde yaratılan ve karar kılan şeyin tahayyül ve tasavvur yolu ile idrak edilmesinden ibarettir. Tasavvuf inancında hakikat olan ve müjde sayılabilecek olan rüyaları yalnızca sâlikler görebilir. Kuşadalı İbrâhim Halvetî (ö.1846) de tasavvufî açıdan rüya konusunu ele alırken bu durum üzerinde durmaktadır.

Uyku halinde rüyayı gören ruhtur. Ruhun durumu hangi hâl üzereyse göreceği şey de o hâl üzeredir. Ruhun sâfiyyet derecesi nefsin kat ettiği mertebe ile ilgilidir. Ruh ve zat bu durumda bir bütündür. Ruh ne kadar temiz, arınmış, saf olursa rüyalar da o derece de temiz, arınmış ve saf olur. Ruh da derece derecedir. Yazar ruhta on dereceden bahsetmekte ve bu dereceleri eserinde ayrı ayrı açıklamaktadır. Yazar eserde nefis mertebeleri ile rüyalar arasında ki ilişkiden de örnekler vererek bahsetmektedir. Nefis mertebelerini tek tek açıkladıktan sonra her birinin arkasından görülebilecek rüyaları sıralamış, rüyalarda görünecek başlıca şeylere de değinerek bunların hangi manalara geleceğini

⁸ Sâffât 37/102-106.

⁹ Yûsuf 12/36-49.

açıklamaktadır. Bu noktada önemli olan bir boyutta seyrüsülûktur. Seyrüsülûkta ilerlemek mertebeleri de ilerletir ve bu doğrultuda görülen rüyalar da daha muteber bir hâle gelir. Bu nefis mertebeleri ve her bir mertebede görülen rüyalar tarikatların büyük ekseriyetinde ortaktır.

Rüya ile ilgili diğer hususlar başlığı altında da istihare, hipnoz, misâl âlemi, yakaza, ahlâm, fal kavramları rüya ile ilişkilendirilerek açıklanmaktadır. Son olarak Yüksel rüya ve tasavvuf ilişkisi üzerine tarihte önemli yer edinen şahsiyetlerin gördüğü rüyalar ve bu rüyaları gerçek hayatta nasıl yaşadıklarına dair tabir-nâmelerden verdiği örneklerle eserini nihayete erdirmiştir.

Hasan Avni Yüksel'in tanıtımını yaptığımız "Türk-İslâm Tasavvuf Geleneğinde Rüya" isimli bu eserin rüya mefhumu hakkında önemli bilgiler barındırdığı yadsınamaz bir gerçektir. Mistik bir mefhum olan rüyanın geniş bir perspektifte ele alınması ve bilimsel bakış açısıyla desteklenmesi zihinlerdeki karmaşayı gidermeye yardımcı olmaktadır. Kavramın, tarihi akış içerisinde Türk toplulukları açısından ve aynı zamanda biyolojik, psikolojik, metafizik açıdan değerlendirilmesi bilimsel bir zeminde anlaşılmasını sağlamıştır. Ayrıca masal, halk hikâyeleri, halk inançları, divan ve yeni Türk edebiyatında rüya başlıklarıyla konu yelpazesi genişletilmiş ve eserin etki alanını açarak geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmesini sağlamıştır. Kur'an'ın, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) ve İslâm âlimlerinin rüya hakkındaki görüşleri kavramın tasavvufi açıdan değerlendirilmesinde ayrı bir rahatlık oluşturmaktadır. Yazarın metin kurgusu, ifade biçimi, kelime ve kavram hazinesi güçlüdür. Yüksel, ele aldığı konularla alana ilgisini ve hâkimiyetini göstermekte, güncel ve esaslı konulara neşter vurmaktadır. Gündemi yakından takip eden metinler olmakla birlikte ele alınan başlıklar İslâm tasavvuf geleneğinde her daim canlılığını koruyan konulardır. Mistik bir olayı anlatmak her ne kadar zor da olsa bu zorluğu çeşitli başlıklara dağıtarak aşmıştır. Kitap özgün ve alana katkı sunan bir eser olarak hedef kitleye hitap etmekte ve önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Yüksel, rüya mefhumunu çağdaş ve klasik açılardan mukayeseli, çözüm odaklı ve eleştirel olarak ele almanın yanında, örneklemelerle birlikte konuya somut bir nitelik kazandırmıştır.

Eski medeniyetlerde rüya mefhumuyla ilgilenenler başlangıçta kâhinler, büyücüler, hekimler ve din adamlarıydı. Zamanla konu üzerinde ihtisaslaşmanın başlamasıyla ve akabinde pozitif ilimlerle de bağlantı kurulmasıyla kavramın genel geçerliliği artmış ve ilmi zemini sağlamıştı. Böylelikle rüya insan hayatında birçok noktada kullanılmaya başlanmıştır. Yazar da bunları eserde kapsamlı şekilde örneklemektedir. Yüksel'in zengin bir muhtevaya sahip olan eseri lisansüstü öğrenim görenlerin yanı sıra tasavvuf ve rüya alanında çalışanlar ve bu alana merak duyanlar için yol gösterici niteliktedir.

Genel çerçevede değerlendirildiğinde başarılı bir eser olmakla birlikte bazı noktalarda eleştiri yapılması kanaatimizce elzemdir. Eserin giriş kısımlarında dikkatimizi çeken ilk husus, Türk, İslam ve tasavvuf geleneğinde rüyayı ele alan bir çalışmaya rüyanın anlamı ve tarihi gelişimi gibi başlıklara yer verilmesi olmuştur. Günümüze kadar defalarca yazılmış, üzerine araştırmalar yapılmış, belli ölçüde herkesin malumu olmuş bir hususu eserin giriş kısımlarında sanki ilk defa yazılıyormuşçasına tekrar etmek aslında Türkiye'deki pek çok akademik çalışmanın ortak problemidir. Bu yaklaşımın bu kitapta da sürdürüldüğü görülür. Günümüze gelinceye kadar rüyanın anlamının ve tarihi gelişiminin ne olduğu çoktan ortaya konmuş olmasına rağmen esere bu şekilde başlamanın talihsizlik olduğu söylenebilir

Diğer dikkatimizi çeken husus eserin ana başlığını oluşturan 'rüya' ve 'tasavvuf' kavramları açıklanırken tasavvufun temel kaynaklarından yeteri kadar yararlanılmadığı ve kavramlar üzerinde okuyucuyu tatmin edecek kadar bir araştırma yapılmadığı görülmektedir. Bu sebeptendir ki verilen bilgilere farklı kaynaklardan bakma ihtiyacı hâsıl olmaktadır. Bu da kanaatimizce okurun dikkatini dağıtacak ve eserden kopmaya sebep olacaktır. Bunun yanı sıra kitabın dili ve üslubu da akademik açıdan yetersiz görülmektedir. Bunun önemli göstergesi ise eserde bulunan yazım yanlışları ve özellikle anlatım bozukluklarıdır. Ayrıca eserin metninde, dipnotlarında ve kaynakçada bir hayli yazım ve şekilsel hatalar göze çarpmaktadır.

Kaynakça

- Akot, Bülent. "Freud'un Rüyâ Yorum Metodu". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10/1 (2010).
- Altuntaş, Halil - şahin, Muzaffer. *Kur'an-ı Kerim Meâli*. Ankara: DİB Yayınları, 12. Basım, 2011.
- İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî. *Mukaddime*. çev. Zakir Kadiri Ugan. İstanbul: Megsb, 1988.
- İmamoğlu, Abdulvahit. "Bazı Psikanalistlere Göre Rüyanın İnsan Hayatındaki Rolü". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/22 (2010).
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-. *es-Sunen*. thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ėarbi'l-İslâmî, 1998.
- Yavuz, Yusuf şevki. "Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi". *Ruh*. C. 35. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2018.

